

Вінстон Черчилль, СЕО. 25 уроків лідерства для бізнесу

Про книгу

У книзі «Вінстон Черчилль, CEO» сформульовані 25 уроків лідерства Вінстона Черчилля, які дали йому змогу стати славетним стратегом, тактиком, політиком, оратором, менеджером. Кожен урок доповнюють коментарі, що дають змогу застосувати ці правила в нинішніх умовах.

А Л А Н   А К С Е Л Ь Р О Д

В І Н С Т О Н

Ч Е Р Ч И Л Л Ъ

С Е О

•

25 УРОКІВ ЛІДЕРСТВА ДЛЯ БІЗНЕСУ

Вінстон Черчилль — найзнаніший британець в історії, державний і політичний діяч, прем'єр-міністр Великої Британії впродовж 1940–1945 і 1951–1955 років, військовий, лауреат Нобелівської премії з літератури.

Анотація

Вінстон Черчилль — найзнаніший британець в історії, державний і політичний діяч, прем'єр-міністр Великої Британії впродовж 1940–1945 і 1951–1955 років, військовий, лауреат Нобелівської премії з літератури.

У книзі «Вінстон Черчилль, CEO» сформульовані 25 уроків лідерства Вінстона Черчилля, які дали йому змогу стати славетним стратегом, тактиком, політиком, оратором, менеджером. Кожен урок доповнюють коментарі, що дають змогу застосувати ці правила в нинішніх умовах.

ISBN 978-966-993-512-0

ВІНСТОН ЧЕРЧИЛЛЬ, СЕО. 25 УРОКІВ ЛІДЕРСТВА ДЛЯ БІЗНЕСУ

Присвячую Аніті. Завжди

«А ще я сподіваюся, що час від часу давав левові слушні поради щодо того, коли варто випустити пазурі».

**Промова у Вестмінстерському
холі перед обома палатами
парламенту з нагоди
вісімдесятиріччя, 30 листопада
1954 року**

Вступ. Життя лідера

Від початку понад усе він хотів бути в центрі подій — навіть потребував цього. Цей факт не є вичерпною характеристикою Вінстона Черчилля, проте Вінстона Черчилля неможливо характеризувати без розуміння цього факту. Народився він 30 листопада 1874 року в палаці Бленгейм, величному родовому маєтку у Вудстоку (графство Оксфордшир). Те, що він прийшов у цей світ за два місяці до належного терміну, стало цілком доречною прелюдією до його життя, протягом якого Вінстон постійно намагався залишати незмивні сліди — один за одним. Коли 1898 року, маючи чин молодшого лейтенанта кавалерії, він домігся, щоби генерал британської армії, лорд Герберт Кітченер узяв його на службу для участі в Нільській експедиції, офіцери подейкували, що той хлопець «надто скоростиглий» і «нестерпно самовпевнений». Утім вони його недооцінили. Не вдовольняючись лише військовою кар'єрою, він надсилав у британські газети репортажі з найгарячі-ших фронтівколоніальних воєн. Так, його «Розповідь про Малакендську оперативно-тактичну групу» (звіт очевидця про експедицію проти повсталих пуштунських племен у Малакенді, нині — частина Пакистану), видана 1898 року, стала справжньою сенсацією й бестселером. Літературні критики теж називали молодого автора «скоростиглим», але в позитивному сенсі, оскільки побачили в книжці володіння словом і знання історичного матеріалу, гідні зрілого письменника. Здебільшого цей ефект став наслідком того, що Вінстон розповідав про дії командирів на полі бою так, наче він був їхнім керівником, що не додавало симпатії до Черчилля з боку зображених ним офіцерів.

Та навряд чи їхня думка надто його турбувала. Передчасно народжена дитина, Вінстон став дочасно сформованим істориком і таким же генералом. Усе це мало дуже природний вигляд.

Можна припустити, що він від початку мав певні переваги для громадської й політичної діяльності. Його батько, видатний політик лорд Рендольф Черчилль, був нащадком Джона Черчилля, першого герцога Мальборо і героя війни за іспанську спадщину (1701–1714 роки). Герцог командував битвою під Бленгеймом (13 серпня 1704 року), що стала найбільшою перемогою Британії в тій війні. За це парламент подарував йому палац, який на честь битви назвали «палац Бленгейм». Нащадки першого герцога Мальборо — від другого до шостого — разюче відрізнялися від героїчного прародича. Здебільшого їх зображують як розпусників і марнотратців, що до того ж виявляли ознаки психічної неврівноваженості. Сьомий герцог — дідусь Вінстона Черчилля — спромігся врятувати репутацію роду, повернувши собі повагу суспільства, але відновити матеріальне становище сім'ї так і не зміг. Йому коштувало величезних зусиль зберегти Бленгейм, і це вдалося лише тому, що він продав інше майно, зокрема родинні коштовності Мальборо, а також розкішну бібліотеку Бленгейму (через що згодом дуже журився Вінстон). Дядько Вінстона, восьмий герцог Мальборо, продовжив розпродаж 1886 року, пустивши з молотка колекцію полотен старих майстрів єдиним лотом за 350 000 фунтів (сума, еквівалентна понад п'ятдесят мільйонів нинішніх доларів США). Також він підтримав родинну традицію марнотратства, залишивши дев'ятому герцогу, якого прозвали «Сонячним», доволі мало статків, окрім, власне, самого палацу Бленгейм. Сонячний побрався з дуже заможною американкою (однією з дівчат Вандербільт), але доволі скоро розлучився з

нею, а також з її грошима. Він помер, перебуваючи на межі банкрутства.

Лорд Рендольф Черчилль, батько Вінстона, теж одружився з американською спадкоємицею, красунею Дженні Джером, донькою нью-йоркського фінансиста й біржового маклера, що певний час був одним зі спів-власників *New York Times*, а також бізнесу з розведення скакунів. Рендольф успадкував дві характерні риси родини Черчилль. Це була харизматична особистість: політик з табору торі, що усе ж таки переймався проблемами робітничого класу, а також блискучий оратор. Він дістав посаду міністра у справах Індії, а згодом — канцлера скарбниці (аналог міністра фінансів США), яка вважалася сходинкою до вищої посади. Лордом Рендольфом керувала невгамовна нетерплячість — як потім і його сином. Рендольфа не приваблював традиційний шлях, тож він спробував вплинути на маркіза Солсбері, щоби той призначив його першим лордом скарбниці, що дало би йому підстави претендувати на посаду прем'єр-міністра в наступному консервативному уряді. Однак маркіз Солсбері сам став прем'єр-міністром за підсумками виборів 1886 року, після чого Рендольф подав у відставку з посади канцлера скарбниці, маючи марні сподівання, що цього буде достатньо, щоби прибрати Солсбері. Він мав надію, що це станеться внаслідок його величезної популярності в парламенті. Лорд Рендольф дійсно був дуже популярним, але недостатньо для того, щоби спричинити бунт серед торі. Солсбері втримався на посаді, а Рендольф Черчилль, подавши у відставку, зненацька став просто стороннім спостерігачем.

Він сам знищив свою політичну кар'єру. Та найгірше було попереду. Йдеться про так зване родове прокляття Черчиллів, і у випадку Рендольфа воно проявлялося як деменція та інші неврологічні проблеми, що часто сприймають за ознаки третинного сифілісу. У вікторіанську добу розумові розлади

охоче пояснювали венеричними захворюваннями, проте деякі сучасні авторитетні медики вважають, що у лорда Рендольфа була пухлина мозку. Проте оточення (зокрема Вінстон) вважало, що в лорда сифіліс, через що швидка втрата здорового глузду сприймалася дуже болісно. Колишній великий оратор то мимрив щось невиразне, то говорив нісенітниці, пускаючи слину, то починав прилюдно плакати — тобто поводився так, наче постійно був напідпитку. Попри те що Дженні не була вірною своєму чоловікові, у той важкий період його деградації залишалася поруч. У 1894 році вона вирушила з ним у морську подорож (британці сприймали мандри за цілком адекватну лікувальну процедуру), але неврологічний розлад Рендольфа тривав, і невдовзі після повернення до Лондона, 24 січня 1895-го, він помер.

«Так настав край усім моїм мріям про товариські взаємини з батьком або про те, щоби разом з ним потрапити до парламенту. Мені залишалося досягати його цілей і вшановувати його пам'ять».

~ «Мої молоді роки», 1930

За кілька місяців до батькової смерті молодого Вінстона Черчилля зарахували кадетом до Королівського військового коледжу в Сандгерсті. Для Вінстона тато був ідолом, але не ідеалом — і це цілком характерний для нього підхід. Молодий Черчилль мав доволі романтичне сприйняття постаті батька: бачив у ньому не збанкрутілого політика, яким той насправді був, а великого державного діяча, ким він міг стати. У створеному ним образі ми бачимо гру уяви, але й відсутність жодних ознак запаморочення. Вінстон розумів, ким був Рендольф і, прибувши з Сандгерста на похорон, почав вимагати, щоби йому докладно доповіли про перебіг хвороби в останній

період. Дізнавшись, що лікарі причиною смерті вважали сифіліс, Вінстон не виявив жодних ознак сорому. Пізніше, згадуючи про похорон батька, він говорив, що має «здійняти пошматований прапор, який знайшов на полі бою». І саме тоді вирішив, що мусить вибороти місце в парламенті, щоби досягти татової мети й «ушанувати його пам'ять».

* * *

Вінстон Черчилль обоженював свою красуню-матір і був у захваті від того, яку відданість Рендольфу вона виказала протягом останніх місяців його життя. Якщо він і помічав численні подружні зради, що передували фінальному нападу вірності, то вони жодним чином не позначилися на цьому обоженюванні. Ще більше вражає, що Вінстон не ображався на матір за те, що вона доволі байдуже ставилася до нього. Вона не виявляла до сина любові, була прохолодною й відстороненою. Тут варто зауважити, що й лорд Рендольф Черчилль теж не докладав зусиль, щоби здобути повагу сина. Він невтомно й безжально критикував молодого чоловіка — можливо, через те, що вбачав у ньому наслідки своїх життєвих помилок.

«Таке ж яскраве враження на мене справляла і мама. Вона сяяла, як вечірня зоря. Я любив її всім серцем, але здаля».

~ «Мої молоді роки», 1930

Вінстон Черчилль цілком чітко усвідомлював недоліки своїх батька і матері. Виховувала ж Вінстона няня. Місіс Анна Еверест (він називав її Вум) щедро дарувала хлопчикові тепло й любов, яких не спромоглися дати йому лорд і леді Черчилль. Вінстон був дуже відданий Вум, і коли після дев'ятнадцяти років служби

Черчиллі звільнили її, призначивши мізерну пенсію, він відкладав певну суму зі своїх грошей, щоби підтримати няню. Він розумів, що батьки вчинили несправедливо, і хотів це виправити. Коли няня занедужала на перитоніт (за чотири місяці після смерті батька), Вінстон примчав до неї, найняв лікаря й доглядальницю і був поруч в останні години її життя. Він узяв на себе всі витрати на поховання, купив надгробок і заплатив за довічний догляд за могилою. Він вважав, що про це мусила б подбати його мама, але ніколи не дорікав їй. Замість неї саме він робив усе можливе і потрібне, піклуючись про Вум.

«Моя няня [місіс Еверест] була моєю повірницею... моєю найулюбленішою й найближчою подругою».

~ «Мої молоді роки», 1930

Щодо суворого ставлення з боку батька, то молодий Вінстон ніколи на те не ображався. У дитинстві він був хворобливим і неслухняним, хай розумним, але до прикрості нездатним до чогось, що хоча б віддалено нагадувало дисциплінованість у навчанні. Півдюжини поколінь родини Черчилль вчилися в легендарних стінах Ітона, але лорд і леді Черчилль усвідомлювали, що їхній син нездатний до цього. Вони замірилися обрати Гарроу як менш престижну, але цілком прийнятну альтернативу, проте, як писав Вінстон у своїй книжці «Мої молоді роки» (1930 рік), вступний іспит став для нього справжнім приниженням: «Угорі на аркуші я написав своє ім'я. Далі написав номер питання: "1". Після нетривалих роздумів узяв ту цифру в дужки: "(1)". Та більше не зміг нічого вигадати, що мало б якийсь стосунок до питання». Зненацька тринадцятирічний Вінстон помітив якісь плями, що взялися «нізвідки» на білому аркуші. «Я дві години поспіль розглядав цю сумну картину, а тоді милосердний учитель забрав від мене той

папірець і заніс на стіл директору». Попри те, Вінстона Черчилля прийняли до Гарроу. Він розумів, що навряд чи це сталося завдяки його заслугам...

Існує міф, наче Черчилль у школі був нікчемним учнем. Так, його здобутки з французької, класичних мов і математики були не вельми високими: іноді він отримував гарні оцінки, а часом — погані. З історії ж він мав відмінні оцінки, бо вона завжди його приваблювала. Утім, учителів непокоїли не так його академічні успіхи, як поведінка — часто свавільна. Загалом до трьох видів навчальної діяльності він демонстрував видатні здібності: фехтування (здобув нагороду на чемпіонаті між громадськими школами); декламації (дістав нагороду, декламуючи кілька сотень рядків «Пісень Стародавнього Риму» Томаса Бабінгтона Маколея[1]); а також літературної композиції англійською мовою. Та врешті його перевели до, як він сам пізніше сказав, «виправного класу» під керівництвом Роберта Сомервелля. Якщо у звичайних класах хлопці опановували грецьку й латину, то Сомервель більшість часу присвячував вивченню англійської мови з наголосом на літературній композиції. Як писав Вінстон Черчилль, завдяки тим урокам «базова структура звичайнісінького британського речення всоталася просто в кістки».

Уже в підлітковому віці Вінстон розвинув любов до англійської і вправність у володінні нею, особливо «звичайнісіньким британським реченням». Це справді пройняло його до кісток, а разом і принесло відчуття шляхетності його мови — мови британського народу. Панує думка, що націоналізм — відчуття, що власна ідентичність нерозривно пов'язана з нацією, — коріниться саме в мові. Коли васали імперії загарбують чужі землі, завоювання не можна назвати завершеним, доки не буде знищена мова аборигенів. Поневолювачі ухвалюють найжорсткіші закони, що нав'язують

підкореним народам свою мову, а місцеву забороняють — принаймні в публічному просторі.

Вінстон Черчилль ще в дитинстві усвідомив, що є британцем, — з кожним словом, яке читав, писав або вимовляв. На рівні, глибшому за інтелектуальне розуміння, глибшому навіть за емоції, він сприймав самоідентифікацію за національним принципом як шляхетну рису. Належність до британського народу він вважав за свою другу природу. Це виділяло його і було джерелом невичерпного задоволення.

«Мої ровесники в Гарроу наполегливо вивчали латину й грецьку та інші чудові предмети такого ж ґатунку. А мене навчали англійської. Нас вважали бовдурами, здатними опанувати лише англійську».

~ «Мої молоді роки», 1930

Проте навряд чи таланту до англійської літературної композиції та любові до своєї країни достатньо для побудови кар'єри. У пізню вікторіанську добу потрапити до уряду можна було одним із трьох шляхів — через дипломатичну, державну або військову службу. Усі три потребували певних академічних досягнень, що підтверджувалися складанням іспитів, і авторитет родини тут не відіграв жодної ролі. І дипломатична, і державна служба вимагали високих оцінок з тих предметів, що були не до серця Черчиллю: класичних та іноземних мов і математики. Тож залишалася армія.

Самому Вінстону на момент випуску з Гарроу армія видавалася цілком прийнятним вибором. У дитинстві він полюбляв гратися солдатами. Хоча Вінстон був хлопчиком кволим і хворобливим, але йому подобалося їздити верхи і брати участь у рухливих іграх. Коли настав час оволодівати шаблею, ця справа вдавалася йому напрочуд легко. Дістати

звання офіцера Королівської армії — то був для нього більш путній варіант, ніж кар'єра дипломата або державного службовця, проте і тут треба було складати іспити. Вінстон сподівався, що особливих проблем не буде, але заледве набрав бали, щоби вступити до кавалерії, де вимоги були дещо нижчими, ніж у піхоті, артилерії чи інженерних військах.

Воно й не дивно: про низькі стандарти в британській кавалерії складали легенди. Тож лорд Рендольф наполягав на тому, щоб син знову склав іспит, сподіваючись, що він зможе претендувати на більш престижне звання піхотного офіцера. Вінстон слухняно пішов на новий іспит, але провалив його і не потрапив навіть до кавалерії. Зазвичай лорд Рендольф не переймався долею сина, але цього разу втрутився, можливо, через відчуття провини або батьківського сорому за сина. Він найняв для Вінстона репетитора, який спромігся вкинути в голову молодому чоловікові достатньо знань, щоби той у червні 1893 року склав вступні іспити у військову академію в Сандгерсті. Та знову це була кавалерія. Проте лорд Рендольф уже був смертельно хворий, тож поступився, хоча й повідомив синові про своє глибоке розчарування.

* * *

Молодий Черчилль вступив до Сандгерсту, маючи дев'яносто п'ятий результат серед 104 кадетів. Завершуючи навчання, він уже займав двадцяту позицію серед 130 випускників. Вінстон особливо відзначився у стройовій підготовці, гімнастиці, їзді верхи та тактиці. Хоча з такими балами Вінстон міг би дістати місце в 60-й стрілецькій частині, що пом'якшило б ставлення батька до нього, він віддав перевагу 4-му гусарському полку,

елітному кавалерійському підрозділу — цілком престижному місцю для проходження служби.

«Багато років я думав, що батько завдяки своєму досвіду й чуттю розпізнав у мені військового генія. Та пізніше мені розповіли, що він просто вирішив, що мені не вистачить розуму стати юристом».

~ «Мої молоді роки», 1930

Діставши призначення в лютому 1895 року, молодий чоловік завзято займався бойовою підготовкою, а також такими небезпечними видами спорту, як поло й перегони з перешкодами, чекаючи на відправлення свого полку до Індії — це був стандартний етап у кар'єрі кожного британського військового. Та Вінстону Черчиллю бракувало терпіння для проходження лише стандартних процедур. Перед відплиттям офіцери мали тривалу відпустку (термін закордонної служби становив дев'ять довгих років), і молодший офіцер Черчилль вирішив провести той час на Кубі, де зчинилася революція проти іспанського правління. Вінстон мав намір висвітлювати це повстання для газети, максимально занурюючись у події — він жадав небезпечних пригод.

Перебувати у вирі подій завжди було важливо для Черчилля. Він сприймав ризик — фізичну небезпеку — як бонус. Та його рішення їхати на Кубу не було імпульсивним. Він вбачав у цьому можливість заробити гроші і водночас привернути до себе увагу суспільства, що має стати йому в пригоді, коли балотуватиметься в парламент. І це ще не все. Він не просто спакував валізи й поїхав. Вінстон учинив те, що відтоді робив щоразу, коли чогось прагнув: вдався до підтримки авторитетних людей. Він попросив матір, щоби вона поклопоталася за нього перед своїм давнім другом,

британським послом в Іспанії. І той написав рекомендаційні листи для військових і цивільних іспанських чиновників. Далі він відвідав верховного головнокомандувача британської армії, щоби той дав йому офіційний дозвіл на участь у війні на Кубі, а після того ще завітав до керівника британської розвідки, щоби отримати від нього завдання щодо збирання інформації на острові. Наприкінці листопада 1895 року Вінстона прикомандирували до іспанського підрозділу, що воював з кубинськими повстанцями.

Є така категорія чоловіків, які спізнають насолоду, потрапляючи під обстріл. У 1754 році Джордж Вашингтон з'ясував, що він належить до таких людей. Тридцять першого травня 1754 року, перебуваючи в таборі в Грейт-Медоус (штат Пенсильванія), молодий полковник писав у листі Джону Августину Вашингтону: «Хочу запевнити тебе, що я чув свист куль, і в цьому звуку є щось чарівне».

У 1896 році Вінстон Черчилль писав щось схоже. Переправляючись через річку разом зі своїм підрозділом, Черчилль потрапив під обстріл зі стрілецької зброї. У своєму репортажі він зазначав: «Іноді цей звук схожий на зітхання, іноді — на свист, іноді — на дзижчання роздратованого шершня». А в одному з листів до матері Вінстон зауважив, що «почув до -статньо свисту й стугону куль, щоби на певний час вгамувати свій голод».

«Один бокал шампанського дає піднесене сп'яніння. Бриніння нервів, приємне збудження уяви, пожвавлення розуму. А пляшка вже спричиняє зворотний ефект. Надмірність зумовлює коматозну непритомність. Так само і з війною. В обох випадках щоби розпізнати смак, слід відсьорбувати потрошку».

~ «Розповідь про Малакендську оперативно-тактичну групу», 1898

Те збудження від небезпеки — аж до насолоди — стало одним з важливих уроків, які він здобув зі свого кубинського досвіду. Інший урок був глибшим — одкровення про те, яку силу мають сповнені абсолютної рішучості люди. Черчилль був офіційно приписаний до збройних сил Іспанії — одна імперія допомагала іншій, — але дуже скоро став захоплюватися кубинськими повстанцями. Вони надзвичайно вправно вели партизанську війну, демонструючи специфічні тактичні навички, — те, що Черчилль активно просуватиме під час Другої світової війни, коли формуватиме управління спеціальних операцій (SOE) в Європі та спецпідрозділи «Чиндіт» у Бірмі. Він збагнув, якою непереборною може бути добре організована вмiла непокора.

Зарекомендувавши себе як військовий кореспондент, Черчилль повернувся до свого полку. Перебуваючи у відпустці навесні 1897 року, він дізнався про бої уздовж північно-західного кордону Індії й надіслав генералу Біндону Бладу, якого саме призначили командувати каральною експедицією проти повстанців у Малакенді (регіон нинішнього Пакистану), телеграму з проханням дозволити долучитися до операції. Уже це було доволі зухвалим для молодшого офіцера, але Черчилль пішов ще далі. Він не став чекати на відповідь, а просто сів на перший корабель до Бомбея (нині Мумбай), і лише по прибутті отримав телеграму від Блада. «Наразі вакансій немає, — писав генерал. — Проте приїздіть як репортер. Спробую вас оформити. Б. Б.».

Так Черчилль доєднався до Малакендської оперативно-тактичної групи. Щодня він надсилав репортаж на 300 слів індійській газеті *Allahabad Pioneer*, також — завдяки маминим зв'язкам — зміг опублікувати низку добре оплачуваних статей у

лондонській *Daily Telegraph*. Та він не лише писав. Шістнадцятого вересня 1897 року на гірському переході біля північно-західного кордону його бригаду атакували пуштуни, завдавши значних втрат і мало не знищивши її на гірських перевалах північно-західної ділянки кордону. У типовій для нього манері молодший офіцер Черчилль під час цієї сутички вирвався вперед, опинився попереду головної колони і разом з іншими чотирма офіцерами й вісімдесятьма сикхами був відрізаний від основних сил поруч із селищем, що перебувало під контролем супротивника. Як офіцер Черчилль мав лише пістолет. Однак під час бою він схопив рушницю Lee-Enfield, що належала пораненому сикху, й почав відстрілюватися, намагаючись відігнати пуштунів. Однак у підпорядкованих йому сикхів були інші наміри. Вони почали відступ, який дуже скоро перетворився на безладну втечу. Оскільки його «армія» розбіглася, Черчилль мусив теж ретируватися на своєму сірому бойовому коні, хоча й «тримався до останнього», як сам пізніше написав.

Книжка Черчилля «Розповідь про Малакендську оперативно-тактичну групу», присвячена тій каральній експедиції, стала справжньою сенсацією. Тож, натхненний успіхом, він прагнув ускочити в іншу гарячу точку, якою тоді був кордон між Єгиптом і Суданом. Старші армійські офіцери, обурені книжкою Черчилля, що, на їхню думку, була зухвалою й оманливою, ігнорували прохання Вінстона відмовити його із Кітченером в Північну Африку. Проте прем'єр-міністр Солсбері був у захваті від «Розповіді про Малакендську оперативно-тактичну групу». Він запросив Черчилля на Даунінг-стріт, 10, висловив своє захоплення і запитав, чи може він щось зробити для нього. Черчилль заявив, що хоче призначення до Єгипту, і Солсбері негайно написав відповідного листа британському агенту в Каїрі. На щастя, в 21-му уланському полку була

вакансія. Кітченер не сперечався, тож молодий офіцер негайно сів на корабель, що прямував до Каїра, причому так квапився, що навіть не повідомив про своє переведення командування 4-го гусарського полку.

Найяскравіший момент участі Черчилля в Нільській експедиції Кітченера припав на 2 вересня 1898 року. Події відбулися кілометрів за п'ять від суданського Хартума під час битви під Омдурманом. У той день близько 40 000 дервішів виступили проти англо-єгипетської армії чисельністю 26 000 бійців. Хоча люди Кітченера значно поступалися за кількістю, але вони були озброєні сучасними рушницями з магазинною подачею, кулеметами й артилерією. Вони трималися мужньо, давали відсіч атакам дервішів і здобули перемогу до дев'ятої години ранку. Лорд Кітченер мав намір подбати про те, щоби розбитий ворог не зміг перегрупуватися. Тому, коли битва фактично добігала кінця, він звелів 21-му уланському полку зачистити територію від залишків сил супротивника. Цей полк налічував лише 300 з гаком вершників. За командою Кітченера вони пішли в атаку на понад 3000 дервішів, які все ще залишалися на полі битви. Зазвичай офіцери кавалерії використовували проти супротивника шаблю. Та Черчилль дістав свій маузер і, за його твердженням, поцілів з нього шістьох дервішів — точніше, троє були «точно» вбиті, двоє «під сумнівом» і один «під великим сумнівом».

Як і під час сутички з пуштунами, він бився на передовій, і в певний момент мало не був відрізаний від основних сил. З 300 із гаком уланів двадцять одного було вбито, а сорока дев'ятох поранено. Також втратили половину коней. Такою була ціна за виконання бойового завдання. Ворогів знищили або розпорошили — вони зазнали цілковитої поразки.

«Найвеличніші битви в історії були виграні завдяки сильній волі, що виривала перемогу просто із зубів неймовірності на самому краєчку можливого».

~ Промова в Палаті громад, 25 червня 1941

Поразки зазнало, принаймні на певний час, і палке захоплення Вінстона Черчилля армійським життям. Щойно на початку 1899 року Нільську експедицію Кітченера було офіційно завершено, Черчилль подав у відставку, повернувся до Англії й написав свою другу книжку «Річкова війна» — звіт про цю експедицію. І знов книжка принесла йому славу, а консерватори висунули його кандидатуру на парламентських виборах від робітничого містечка Олдем у Ланкаширі. Він програв — правда, з невеликим відривом — і одразу ж попрямував у Південну Африку, сподіваючись добряче заробити собі на життя, описуючи Другу (Велику) англо-бурську війну як кореспондент газети *Morning Post*.

Звісно, він не обмежився роллю простого репортера. Коли британська фортеця Ледісміт потрапила в облогу, Черчилль сів у бронепоезд, що їхав з міста Есткорт, що поблизу Ледісміта, у місто Коленсо задля рекогностування. До винаходу танків та інших панцирників озброєний броньований потяг являв собою найвище досягнення мобільних військових технологій. Разом з тим це був засіб традиційної (а не партизанської) війни, і 15 листопада 1899 року бурські загони скористалися найбільшою вразливістю бронепоезда: вони перегородили колію, і потяг зійшов з рейок.

Черчилль успішно організував спробу від'єднати вагони, що з'їхали з рейок, і полагодити локомотив, але його самого та товаришів оточили понад 500 бурів, тож не було іншого виходу, як здатися в полон. Черчилля тримали в приміщенні школи в Преторії (столиця провінції Трансвааль), яку перетворили на

табір для військовополонених. Його пригнічував не так факт, що вони здалися, як сама неволя, тож доволі скоро він долучився до групи полонених, що планували втечу. Коли настав час реалізувати план, його поплічники залишилися в таборі, а Черчилль усе-таки вибрався і побіг у ніч.

Наступного дня він ускочив у товарний поїзд і дістався будинку англійця — директора копалень, що переховував його протягом трьох днів у шахті. Потому приїхав товарний поїзд, що мав завантажений вовною вагон, який прямував до Мозамбіку — тогочасної колонії Португалії. Працівник залізниці заховав Черчилля серед тюків вовни, і дорогою до портового міста Лоренсу-Маркеш (Мапуту) вагон кілька разів оглядали бурські інспектори. У порту він сів на корабель до Дурбана (британська Південна Африка), куди й дістався 23 грудня.

Знову потрапив у полон, утік із в'язниці, успішно вибрався з контрольованих бурами територій... Усе це на тлі найгіршого для Англії періоду Великої англо-бурської війни зробило Черчилля національним героєм. Він використав свою славу для отримання призначення помічником керівника відділу генерал-ад'ютантської служби полку південноафриканської легкої кавалерії, разом з яким спочатку воював у Ле-дісміті (коли й стався прорив облоги 28 лютого 1900 року), а згодом брав участь у звитязному просуванні британського війська Трансваалем. Дістав моральне задоволення, узявши участь у звільненні табору військовополонених у Преторії, в'язнем якого він був, мало не загинув біля містечка Дьюетсдорп, коли кінь, наляканий оглушливою стріляниною, скинув Вінстона й утік геть. Його порятував якийсь кавалерист, підхопивши на свого коня. Коли в коня на повному ходу влучив уламок снаряда, він, стікаючи кров'ю, усе ж спромігся доправити обох своїх вершників у безпечне місце. Інша нагода зазирнути смерті в очі трапилася, коли Вінстон їхав з Преторії до Кейптауна — знов

бронепоездом. І знову вони потрапили в засідку. Черчилль узяв на себе керівництво бійцями, що їхали в поїзді, і вони спромоглися відбити напад бурів.

У Лондоні з-під його пера доволі скоро вийшла нова книжка — «З Лондона до Ледісмита через Преторію», завдяки якій Черчилль заробив чимало грошей. Він знову балотувався у парламент 1900 року. Цього разу переміг на виборах і став парламентарем у лютому 1901 року. Швидко здобувши репутацію блискучого оратора, Черчилль 1904 року привернув до себе увагу переходом від торі до лібералів, насамперед завдяки позиції щодо питання вільної торгівлі — він був її прибічником, а консерватори — супротивниками. Черчилль швидко дістав посаду заступника міністра у справах колоній, а 1908 року очолив Міністерство торгівлі, що означало місце в Кабінеті міністрів. Того ж року він побрався з Клементиною Гозьєр — леді Мейфер, жінкою надзвичайно вродливою і незламно вольовою. Відтоді вона повсякчас підтримувала й надихала свого чоловіка.

«Є прислів'я, що, коли з'являється нова книжка, нам належить разом із нею прочитати й одну стару. Як письменник я не рекомендую надто дослухатися до тієї приповідки».

~ З книжки Дж. А. Саткліфа «Вислови Вінстона Черчилля», 1992

На чолі Міністерства торгівлі Черчилль спрямував національну політику у галузі зайнятості з вільної конкуренції й безжального капіталізму до соціальних реформ. Запровадив восьмигодинний робочий день для шахтарів, виступав проти потогінної системи праці на виробництві, установив мінімальну межу заробітної плати й упровадив заходи для зниження рівня

безробіття. Через ті реформи торі почали звинувачувати його у зраді класових інтересів, але що з більшим опором він стикався, то більш завзято занурювався у реформаторську діяльність. Черчилль відіграв ключову роль у просуванні парламентського акта 1911 року, який послабив владу спадкової Палати лордів, що привітало британське суспільство. Незабаром він стає міністром внутрішніх справ, однак на цій посаді його ліберальний шал наразився на сувору реальність. Коли почалася хвиля страйків і заворушень, Черчилль спрямував проти заколотників поліцію, значною мірою втративши репутацію ліберала.

У жовтні 1911 року він полишив Міністерство внутрішніх справ, щоби стати першим лордом Адміралтейства. У розпал тогочасної військової кризи (гонка озброєнь з Німеччиною, очолюваною кайзером Вільгельмом II) Черчилль розпочав швидку модернізацію Королівського флоту, дбаючи про те, щоби він переважав німецький флот. Він успішно збільшив фінансування флоту, у результаті чого той виявився набагато ліпше, ніж армія, підготовленим до Першої світової війни, що розпочалася в серпні 1914 року.

На початку війни впевненість Черчилля в силі флоту, до зміцнення якого він неабияк доклав руку, не знала меж. Тому на початку 1915 року він розробив відважний і амбіційний план нападу на протоку Дарданелли, що відділяє Малу Азію від Балкан і на той момент перебувала під контролем Туреччини, яка в тій війні була союзником Німеччини. Черчилль міркував, що, діставши контроль над Дарданеллами, Британія матиме новий транспортний коридор для взаємодії з Росією — ключовим союзником Британії на Східному фронті. Це була перша спроба Черчилля проявити себе у великій стратегії. План вирізнявся характерною для Вінстона зухвалістю, проте творцю забракло терпіння, щоби опрацювати всі тактичні й логістичні деталі, необхідні для його реалізації. Провал тієї морської

операції спричинив усунення Черчилля з посади першого лорда Адміралтейства. Він був відповідальним і за сухопутну складову операції, яка теж зазнала невдачі, внаслідок чого втрати союзників сягнули 252 000 осіб, включно з 46 000 загиблих протягом восьми місяців. У листопаді 1915 року Черчилль втратив будь-які зв'язки з урядом.

Він мав усі підстави вважати — і вважав, що крах Дарданелльської операції означає край його політичної кар'єри. Щоби втішити себе, Вінстон вдався до живопису, який до кінця життя залишався його пристрастю і розрадою. Та не всі скинули його з рахунку. Розсудливий редактор *London Observer*, Дж. Л. Гейвін, написав таке: «Він молодий. Він має відважне серце лева. Жодна навала ворогів не позбавить його талантів і сил. Його тріумф іще попереду». Справді, Черчилль скоро усвідомив, що не може довго перебувати поза полем бою. Він пристав на пропозицію служити в чині підполковника 6-го батальйону Королівських шотландських стрільців і водив їх у бій на Західному фронті аж до травня 1916 року, коли повернувся до Англії. У липні 1917-го Девід Ллойд Джордж — його приятель, політичний союзник і новий прем'єр-міністр — запропонував Черчиллю посаду міністра озброєнь.

Хоча нова посада була нижчою, ніж перший лорд Адміралтейства — без крісла в Кабміні, — Черчилль взявся до справи з величезним завзяттям і спритністю. Він спромігся так примножити виробництво військового спорядження, що на момент закінчення війни на складах був значний надлишок боєприпасів. А ще він був палким прибічником виробництва військових машин, які спочатку називали ленд-крузерами, а згодом — танками. Попри технологічні проблеми, пов'язані з їхньою розробкою, Черчилль був упевнений, що ці машини — це саме та зброя, яка допоможе вийти з кривавої патової ситуації, що склалася на шахівниці Західного фронту. Ці бойові машини

могли б долати окопи й воронки від снарядів, загородження з колючого дроту й інші перешкоди і навіть витримувати кулеметний вогонь. Хоча під час Першої світової війни танки не були досконалыми, вони радикально вплинули на перебіг усіх наступних воєн.

Одразу після припинення бойових дій 1918 року Черчилль зайняв посаду військового міністра й міністра авіації і здивував усіх тим, що непогамовно відстоював скорочення військових видатків, попри те що закликав Британію до інтервенції в Росію, де саме тривав більшовицький переворот. У 1921 році він отримав посаду міністра у справах колоній, де відчайдушно боровся за реалізацію отриманих Британією мандатів на Близькому Сході, дослухаючись до порад легендарного ватажка повстанців Т. Е. Лоуренса (Лоуренса Аравійського) і наполягаючи на тому, що Британія мала б підтримати ідею про те, що Палестина — то єврейські землі, водночас визнаючи права арабів на цих землях. У 1922-му, коли турецькі повстанці погрожували скасувати статус Дарданелл як «нейтральної зони», що був наданий за результатами Першої світової війни, Черчилль домагався жорсткої позиції в цьому питанні, але втомлене війною британське суспільство, побоюючись нового конфлікту, виступило проти. Гострий напад апендициту завадив йому стояти на своєму і балотуватися на найближчих виборах. Як згодом казав сам Черчилль, зненацька він залишився «без посади, без місця в парламенті, без позиції в партії і навіть без апендиксу».

Вимушений відхід від політики дав Вінстону час для літературної діяльності, і завдяки книжці «Світова криза» — історії Великої війни — він достатньо заробив, щоби придбати у Кенті цілком пристойний маєток Чартвіл. Він, звісно, був не такий розкішний, як палац Бленгейм, проте був уособленням давньої Англії — Черчилль ніжно любив його до кінця життя.

У 1923 році Черчилль втратив місце в парламенті й наступного року погодився висуватися як консервативний кандидат від лондонського передмістя Еппінг. Він усе ще був членом ліберальної партії, але під час кампанії позиціонував себе як «незалежний конституціоналіст і антисоціаліст», причому підтримував консерваторів — тож фактично перейшов на бік торі. Відтоді він уже довіку залишався в лавах консерваторів.

«Деякі люди змінюють партійну приналежність заради своїх принципів; а інші змінюють принципи заради партійних інтересів».

~ Промова під час виборчої кампанії, 1906

Прагнучи створити коаліційний уряд, Стенлі Болдвін, новий прем'єр-міністр від консервативної партії, призначив Черчилля канцлером скарбниці. Якщо хтось і заслуговував на почесне звання «Людина-відродження», то це, без сумніву, Вінстон Спенсер Черчилль. Та однією зі спадкових рис його роду була непереборна некомпетентність у фінансових питаннях, і єдиним талантом, якого йому бракувало, був талант управління грошми. Щойно зайнявши новий кабінет, він відновив золотий стандарт, що миттєво призвело до дефляції і збільшення рівня безробіття, унаслідок чого почалися страйки шахтарів, а згодом — загальнонаціональний страйк 1926 року. Утім, Черчилль не зміг запропонувати нічого кращого, ніж політику затягування пасків. А найгірше те, що він сприйняв загальний страйк як страшну небезпеку, трактуючи його як революцію, і тому відмовлявся вести перемовини про його припинення. Він ще дужче роздмухав полум'я незгоди, призначивши себе головним редактором *British Gazette* — офіційної урядової газети, що виступала з різкою критикою страйкарів. Небажання Черчилля

Йти на поступки призвело до зміцнення впливу ультраліберального крила лейбористської партії, і 1930 року він мусив піти з уряду Болдвіна й долучився до жорсткої кампанії проти білля, згідно з яким Індія мала дістати статус самоврядного домініону.

Кінець безкоштовного уривку. Щоби читати далі, придбайте, будь ласка, повну версію книги.

BOOK2GO
ЕЛЕКТРОННІ КНИГИ

КУПИТИ